

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 20.051.181
Карпатського національного
університету імені Василя
Стефаника
доктору філологічних наук,
професору, завідувачу кафедри
англійської філології Бистрову
Якову Володимировичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філологічних наук, професора, професора кафедри української літератури Карпатського національного університету імені Василя Стефаника **Деркачової Ольги Сергіївни** на дисертацію Васильків Галини Миколаївни на тему «Поетика тілесного іконотропізму в сучасному феміністичному дискурсі» подану на здобуття ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 035 Філологія з галузі знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена сучасними процесами у гуманітаристиці, новими тенденціями у філології, зокрема, посиленням інтересу до осмислення поетики тіла й тілесності як ключових категорій фіксування травматичного досвіду, пам'яті та ідентичності, а також до механізмів семіотичного й когнітивного конструювання смислів у художньому тексті, водночас, інтенсивним розвитком сучасних феміністичних студій і новітніх теоретико-методологічних підходів до аналізу візуальних практик інтерпретації сенсів в гуманітарних науках, а також потребою переосмислення категорії тілесності в межах літературознавчих і культурологічних студій. У дослідженні обґрунтовано поетику іконотропізму як засобу художнього моделювання тілесного досвіду у міжгалузевому аспекті, що визначає значущість теми для розширення методології філологічної науки. Дослідження відповідає провідним тенденціям розвитку українського й світового літературознавства, зокрема в площині гендерних студій, когнітивної поетики, постструктуралістських і культурно-антропологічних підходів. У сучасній українській літературі поетика тілесності означає вагомий смисловий комплекс, є формою репрезентації національно-культурних кодів, історичних травм, воєнного досвіду та гендерних моделей, що зумовлює потребу комплексного аналізу тілесних образів як смислотворчих структур. Незважаючи на значний обсяг праць, присвячених проблематиці тілесності та когнітивної поетики, роль тілесного чинника у формуванні іконотропних структур художнього мислення досі залишається недостатньо теоретично та практично осмисленою. З огляду на зростаючу увагу до дослідження перцептивного досвіду, ролі візуалізацій у процесах смислотворення, інтерпретація художнього тексту крізь призму тілесного іконотропізму дає змогу вийти за межі описовості традиційних підходів і запропонувати цілісну модель, що інтегрує перцептивний, когнітивний

та семіотичний виміри, відповідаючи актуальним запитам сучасної гуманітаристики. Авторка порушує проблеми, які мають значний потенціал для подальшого наукового розвитку й можуть розгортатися в окремі напрями студій, зокрема в площині осмислення кібертілесності як новітнього феномену культурного процесу. Важливим є й широкий хронологічний діапазон проаналізованих текстів - від 1990-х років до сьогодення. Це дає змогу простежити еволюцію та трансформацію тілесної проблематики в українській літературі, виявити зміни в інтерпретаційних стратегіях і світоглядних акцентах.

2. Наукова новизна роботи.

Положення, що відображають наукову новизну дослідження, узгоджуються з поставленими завданнями дисертаційної роботи та логічно пов'язані з її загальними висновками. Зокрема, вперше тілесні образи концептуалізовано як іконотропи – смислотворчі утворення, що поєднують образний вимір із культурною конвенційністю. Окрім цього:

- розроблено концептуальні моделі аналізу поетики тілесного іконотропізму у феміністичному дискурсі;
- здійснено системне дослідження художніх стратегій репрезентації тілесного досвіду;
- обґрунтовано нові інтерпретаційні можливості інтеграції феміністичної критики з когнітивними та культурно-антропологічними підходами;
- уточнено кореляцію теорії іконотропізму з українськими та світовими літературознавчими концепціями, зокрема в площині когнітивних підходів до інтерпретації тексту;
- систематизовано та здійснено типологізацію наукових підходів до осмислення тіла й тілесності в межах сучасної гуманітарної парадигми;
- поглиблено філософське розуміння тілесності з урахуванням новітніх теоретичних розробок феномену кібертілесності.

3. Теоретична цінність і практична значущість отриманих наукових результатів.

Теоретична значущість результатів дисертаційного дослідження виявляється в поглибленні розуміння тілесності як семіотично-когнітивного механізму текстотворення, а також у розширенні методологічних засад аналізу сучасної української прози шляхом введення поняття «тілесного іконотропізму» як принципу смислоконструювання. У роботі конкретизовано взаємозв'язок між міфологічними кодами тіла, психологічною «мовою тіла», філософськими концепціями тілесності та гендерними структурами, а також продемонстровано їхню евристичну продуктивність для літературознавчих інтерпретацій, зокрема в межах феміністичного дискурсу.

Практична цінність дослідження полягає в можливості використання його результатів у викладанні дисциплін із теорії літератури, сучасної української літератури, гендерних студій, культурології та семіотики тексту; у розробленні навчально-методичних матеріалів для семінарів і спеціалізованих курсів, а також у формуванні аналітичного інструментарію для інтерпретації художніх текстів, орієнтованих на осмислення категорій травми, пам'яті та досвіду війни.

Запропонована аналітична модель може слугувати підґрунтям для подальших досліджень тілесності в прозових текстах, а також у межах компаративістики.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Об'єктом дослідження обрано сучасний феміністичний дискурс, зокрема романи Марії Матіос «Солодка Даруся», «Мами», романи Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу», «Музей покинутих секретів», роман Галини Петросаняк «Матриган», твір Ірени Карпи «Baby travel. Подорожі з дітьми, або Як не стати куркою», а предметом задекларовано поетику тілесного іконотропізму.

Метою розвідки є дослідження феномена тілесного іконотропізму в художньому тексті як когнітивно-поетикального механізму формування образних і смислових структур, з'ясування його рецептивних особливостей та визначення ролі тілесних іконотропів у репрезентації соціокультурної дійсності.

Для підготовки повноцінного оригінального дослідження дисертанткою сформовано сучасну теоретико-методологічну базу, до якої залучено праці українських та зарубіжних учених із проблем когнітивного літературознавства, тілесності та феміністичного дискурсу. У теоретичному підґрунті роботи оприєвнено ключові положення когнітивних студій, а також використано фундаментальні концепції когнітивної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона, теорії іконотропізму Е. Спольські, а також ідеї І. Франка щодо психології та поетики художнього мислення.

Ступінь обґрунтованості та достовірності результатів дисертаційного дослідження Галини Васильків значною мірою зумовлений логічною послідовністю та цілісністю його структури. Отримані результати формують вагомий внесок у сучасне когнітивне літературознавство, оскільки уточнюють механізми взаємодії тілесного досвіду, образного мислення й наративних стратегій. Аналіз тілесних образів і метафоричних моделей як іконотропних структур формує новий методологічний інструментарій когнітивної поетики та феміністичної літературної критики, зокрема в аспекті осмислення тіла як суб'єкта перцепції та носія культурно зумовлених значень. Запропонована методика розширює інтерпретаційні можливості аналізу художнього тексту, поглиблює розуміння способів репрезентації жіночого досвіду та відкриває перспективи для подальших досліджень поетики тілесності в межах сучасного феміністичного дискурсу.

5. Загальна оцінка змісту роботи.

Анотація лаконічно та виразно репрезентує ключові положення й зміст наукового дослідження, підтверджуючи належний рівень обґрунтованості та достовірності сформульованих у роботі наукових положень, висновків і рекомендацій.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-методологічна основа дослідження» (с. 22-119) представлено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз концепту «тіло» як багатовимірного наукового конструкту в сучасній гуманітарній парадигмі, а також розкрито специфіку іконотропної семантики й основні підходи до вивчення тілесності в літературознавстві та окреслено

ключові вектори феміністичного дискурсу, що впливають на інтерпретацію тілесності в художньому тексті. Авторка систематизує наукові уявлення про тілесність у межах міфологічного світогляду та простежує тяглість архаїчних уявлень про тіло в сучасних культурних і художніх практиках. У розділі визначено спільні й відмінні риси інтерпретації тілесності в різних наукових традиціях, а також простежено її історичну трансформацію від античності до сучасності. Особливої уваги заслуговує систематизація гендерних студій тілесності, що дало змогу окреслити їхній вплив на формування концепцій ідентичності та репрезентацію жіночого письма. Важливим у дослідженні є уточнення понятійно-категоріального апарату, зокрема конкретизація терміна «іконотропізм», що сприяє підвищенню теоретичної чіткості та методологічної виваженості роботи.

Другий розділ дисертації «Тіло як локус феміністичного іконотропізму: соматичне моделювання сучасного українського соціокультурного простору» (с. 120-175) присвячено аналізу тілесних іконотропів у сучасних феміністичних текстах. Зокрема, розглянуто тіло як суб'єкт художнього досвіду та образотворення, здійснено комплексне осмислення тілесності як багатовимірного культурно-символічного феномена. На матеріалі творів Ірени Карпи авторка транслює, що тілесність, зокрема досвід вагітності, постає як трансформаційний простір формування ідентичності, у межах якого переосмислюються особистісні та соціальні ролі. У дослідженні також розкрито особливості репрезентації жіночого тіла як дискурсивно зумовленого конструкта, пов'язаного з проблемами влади, саморепрезентації та ідентичності. Особливу увагу приділено творчості Оксани Забужко, у якій тілесність інтерпретується як носій історичної пам'яті та засіб осмислення посттравматичного досвіду. Обґрунтовано вплив колоніального досвіду на репрезентацію тілесності, а також на формування національної та гендерної самосвідомості в сучасній українській літературі.

У третьому розділі дисертації «Тілесний іконотропізм як поетикальна модель конструювання національно-культурних смислів у сучасній українській літературі» (с. 176-232) розкрито механізми трансформації тілесного образу в культурний код художнього тексту. Авторка аналізує тілесність у прозі Марії Матіос як символічну репрезентацію травматичного досвіду національної історії. У розділі також розкрито вплив архетипних структур на формування художніх моделей тілесності, зокрема архетипу «матері» як універсальної культурної матриці. Тілесні іконотропи осмислено як когнітивні схеми, що організовують процес сприйняття художнього тексту та визначають його інтерпретаційні моделі. Встановлено, що тілесна іконотропізація суттєво впливає на читацьке сприйняття, формуючи емоційно-інтерпретаційні реакції реципієнта. Доведено, що в сучасній українській прозі реалізуються різні моделі тілесного іконотропізму – від фрагментарних репрезентацій до цілісних когнітивних систем. Крім того, обґрунтовано значущість регіонального культурного контексту як важливого чинника інтерпретації тілесних алюзій та розкриття їхньої глибинної семантики в художньому тексті.

Загалом подані розділи демонструють логічну послідовність дослідження, теоретичну обґрунтованість авторської моделі та системний підхід до аналізу,

що свідчить про належний рівень опрацювання теми та цілісність дисертаційної концепції.

Є підстави стверджувати, що дисертація у структурному вимірі повною мірою відповідає поставленій меті та завданням дослідження, оскільки вирізняється чіткою й логічно вмотивованою організацією. Робота містить анотації двома мовами, перелік наукових публікацій авторки, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел два додатки та одну таблицю.

6. Повнота викладу матеріалу дисертації у роботах, які опубліковані авторкою.

Основні теоретико-практичні положення та результати дисертаційного дослідження Галини Васильків висвітлено у восьми наукових публікаціях, серед яких п'ять статей опубліковано у фахових виданнях України категорії «Б», а три праці представлено у збірниках матеріалів всеукраїнських науково-практичних конференцій. Аналіз зазначених публікацій засвідчує, що основні наукові положення, висновки та рекомендації, отримані в результаті дослідження, повною мірою відображені у друкованих працях авторки.

Результати роботи пройшли належну апробацію: ключові положення дослідження були представлені й обговорені на чотирьох міжнародних та двох всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також на науково-методичних семінарах.

7. Відсутність порушення академічної доброчесності.

За результатами перевірки дисертаційної роботи та наукових публікацій ознак академічного плагіату, а також елементів фабрикації чи фальсифікації не виявлено. Авторка коректно використовує посилання на власні наукові праці, дослідження інших дослідників, словникові джерела, нормативні документи та інші релевантні матеріали. Порушень академічної доброчесності у дисертації не виявлено.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу в цілому, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання, спрямовані на подальше вдосконалення окремих аспектів дослідження:

1. Потребує додаткового уточнення процедура відбору текстового матеріалу;
2. Доцільним є більш системне розширення аналізу чоловічої тілесності.

Хоча цей аспект частково представлений у роботі, його поглиблення дозволило б забезпечити більш збалансоване та контрастне осмислення тілесних репрезентацій у досліджуваному матеріалі.

3. У підрозділі 1.1.3, присвяченому філософському осмисленню тілесності, порушено надзвичайно актуальну для сучасної гуманітаристики проблематику кібертілесності. Водночас доцільним видається її більш розгорнуте опрацювання, потенційно навіть у форматі окремої структурної одиниці, що посилює концептуальну цілісність дослідження.

Зазначені зауваження не знижують наукової та практичної значущості дисертаційної роботи й не применшують високого рівня її виконання. Вони радше мають характер рекомендацій і можуть бути враховані авторкою у

подальших наукових студіях. Загалом висловлені побажання не впливають на позитивну оцінку дослідження та можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час публічного захисту.

9. Висновок про відповідність дисертації вимогам.

Аналіз дисертаційної роботи й публікацій авторки дає підстави зробити висновок, що дисертаційна праця Васильків Галини Миколаївни «Поетика тілесного іконотропізму в сучасному феміністичному дискурсі» є ґрунтовним, завершеним і самостійним дослідженням, у якому відображена новаторська позиція дослідниці й отримані нові науково обґрунтовані результати. Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка, Васильків Галина Миколаївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри
української літератури
Карпатського
національного університету імені
Василя Стефаника

Ольга ДЕРКАЧОВА